

ASPECTE DIN ACTIVITATEA SOCIETĂȚII LITERARE „SZIGLIGETI“ DIN ORADEA

de

JÁNOS TÓTH

Viața spirituală a orașului Oradea în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul celui de al XX-lea se caracterizează prin existența a numeroase asociații sau societăți. Activitatea unor asociații culturale importante pentru istoria municipiului nostru, ca „Societatea de lectură din Oradea“, „Reuniunea de cântări Hilaria“ sau „Despărțământul orădean al Astei“, a fost temeinic studiată de către cercetătorii noștri contemporani, rezultatele investigațiilor fiind materializate în numeroase studii și publicații valoroase.¹

Activitatea altor asociații sau societăți în schimb, sunt mai puțin cunoscute, acestea nu s-au bucurat, până în prezent cel puțin de o suficientă atenție din partea istoriografiei locale. Unele dintre acestea aveau un caracter profesional mai pronunțat cum ar fi „Reuniunea tinerilor juriști din Bihor“ (înființată în 1875), „Cercul învățătorilor din Oradea“ (care a luat naștere în 1898) sau „Cercul fotografilor amatori“ (din 1903)², etc. Altele, ca de exemplu „Reuniunea pentru ajutorarea mamelor și copiilor mici“ (1855) sau „Reuniunea femeilor din comitatul Bihor“ (care în 1872 a reușit să întemeieze „Casa copiilor orfani“), aveau caracter filantropic.³

Dintre cercurile și asociațiile de culturalizare trebuie să amintim „Cercul popular din Velența și Subcetate“ constituit în 1876⁴, „Cercul de citit al agricultorilor din Velența—Oradea“, care conform statutului, modificat în 1898, avea ca obiectiv fundamental „impulsionarea progresului în activitatea agricolă prin studierea ziarelor, revistelor și cărților de specialitate scrise într-un limbaj popular, dezvoltarea vieții culturale, spirituale în general.“⁵

¹ Viorel Faur, „Societatea de lectură din Oradea, 1852—1875“, Oradea, 1978. Ioan Chira, Viorel Faur și alții, „Reuniunea de cântări Hilaria din Oradea, 1875—1975“, Oradea, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă al Județului Bihor, 1975;

Viorel Faur, „Despărțământul orădean al Astei (1900—1918)“ în Crisia V., Oradea, 1975, p. 279—285.

² Tóth János, „Contribuții la cunoașterea activității societăților culturale orădene în a doua jumătate a sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea“, în Crisia XI., Oradea, 1981, p. 181.

³ *Ibidem*, p. 182.

⁴ „A nagyváradvelencei s váralyai Népkör alapszabályai“ (Statutele Cercului popular din Oradea-Velența și Subcetate), în Arh. St. Oradea, fond Primăria orașului Oradea, Dosar 170, fila 111 și urm.

⁵ „A Nagyvárad-Velencei földművelők olvasókörenek az 1898 január 20-án módosított alapszabályai“ (Statutele Cercului de citit al agricultorilor din Oradea-Velența, modificate de către adunarea generală ținută la 20 ianuarie 1898), *Ibidem*, fila 122—123.

Aceste cercuri, ca de altfel și „Asociația medicilor, farmaciștilor și naturaliștilor din Bihor“⁶ constituită la 22 iunie 1868 și care se detașează ca importanță dintre asociațiile existente în vremea aceea, alături de întemeierea și funcționarea unor biblioteci proprii, au și meritul de a organiza cu regularitate expuneri de popularizare cu o tematică variată și alte manifestări culturale. Dintre numeroasele realizări ale „Asociației medicilor, farmaciștilor și naturaliștilor din Bihor“, remarcăm editarea unei reviste științifice a asociației cu titlul „Revistă de științe naturale“ (Természettudományi Szemle) și faptul că membrii ei erau printre inițiatorii activității muzeografice din Bihor, contribuind în mod efectiv la înjgheburile primei colecții muzeale din Oradea.⁷

În anii șaptezeci ai secolului trecut o activitate rodnică de cultură s-a desfășurat și în cadrul Academiei de Drept din Oradea, unde profesori, medici, avocați sau alți intelectuali cunoscuți societății orădene periodic susțineau expuneri, prelegeri în fața unei asistențe numeroase.⁸

Mai târziu această muncă de răspândire a cunoștințelor în mare parte a fost preluată de „Asociația pentru cultivarea frumosului“ (Szépítési Egylet), care a depus eforturi considerabile pentru revitalizarea și ridicarea vieții spirituale a orașului nostru. „Timp de șase ani sufletul acestei instituții a fost Iosif Vulcan.“⁹ Din cauza unor greutăți de ordin organizatoric această asociație și-a încetat activitatea în toamna anului 1890.

După unele încercări nu prea eficiente de impulsționare a vieții culturale, a devenit evidentă necesitatea creării unei societăți cultural-literare, care să cuprindă o bună parte din forțele locale, pe literați, ziaristi și alți intelectuali. Ideea a fost lansată în cadrul unei serate organizate de cotidianul „Nagyvárad“ (Oradea Mare“), în data de 25 ianuarie 1891 și unde au participat membrii colectivului redacțional și colaboratorii acestui ziar, în număr de 25 de persoane. După acest eveniment a urmat o adevărată campanie de susținere a acestei idei în coloanele ziarului amintit. Până la constituirea propriu-zisă a societății au apărut nu mai puțin de douăsprezece articole și douăzeci și trei de știri de acest gen sau referitoare la lucrările premergătoare.

La ședințele preliminare din 4 și 14 aprilie 1891, s-a format un comitet de organizare a societății, care la data de 26 aprilie s-a și întrunit în vederea stabilirii principiilor de bază ale activității și elaborării proiectului de statut al societății.¹⁰ În acest comitet făceau parte literați, publiciști, profesori ca Sipos Orbán, dr. Bodor Károly, Endrődi Sándor, Lovassy Andor, Rácz Mihály, dr. Várady Zsigmond și Winkler Lajos.¹¹

Printre obiectivele preconizate ale societății s-au numărat asocierea în scopul ridicării vieții spirituale din Oradea; cultul personalităților marcante decedate din Bihor; cercetarea, adunarea și valorificarea prin eventuale editări a tuturor datelor referitoare la viața și activitatea acestora

⁶ „Nagyvárad Lapok“ (Foile orădene), 1868, nr. 23, p. 3.

⁷ Tóth János, „Inceputurile activității muzeografice din Bihor, oglindite în ziarul Nagyvárad“, în Centenar muzeal orădean, Oradea, 1972, p. 78.

⁸ Láng József, „A Szigligeti Társaság első tíz éve“ (Primi zece ani ai Societății „Szigligeti“), Oradea, 1902, p. 9.

⁹ *Ibidem*, p. 10.

¹⁰ „Nagyvárad“ (Oradea Mare), 1891, nr. 77, p. 3; nr. 90, p. 4.

¹¹ Láng József, *op. cit.*, p. 13.

asocierea pentru stimularea interesului față de literatură și artele plastice, pentru popularizarea științelor, etc.¹² Totodată s-au stabilit categoriile membrilor viitoarei societăți, și anume: membri fondatori, activi, sprijinitori și onorifici. În legătură cu calitatea membrilor precizăm faptul că au fost stabilite următoarele criterii de clasificare: membri fondatori deveneau persoanele fizice sau juridice care contribuiau la realizarea obiectivelor societății cu suma de 100 de coroane, cel puțin; membri activi puteau fi numai acele persoane care se angajau la o contribuție efectivă în vederea bunului mers al activității societății prin lucrări proprii, desfășoară o activitate literară având în domeniul limbii și literaturii, al artelor plastice sau în domeniul răspândirii culturii în rândurile maselor membri sprijinitori aveau obligația de a contribui la susținerea financiară a societății cu suma anuală de minimum patru coroane. În sfârșit, membrii onorifici urmau să fie aleși de către adunarea generală, criteriul fiind obținerea unor merite culturale și obștești de excepție.

La ședința din 9 decembrie 1891, a avut loc prezentarea și dezbaterrea proiectului de statut al societății, ocazie cu care s-a decis și denumirea oficială de Societate „Szigligeti“ (Szigligeti-Társaság). Prin această hotărâre organizatorii societății își exprimau recunoștința lor față de numele unui reprezentant de seamă al literaturii clasice maghiare, Szigligeti Ede (pe numele de familie Szathmáry József), născut în Oradea la 18 martie 1814.

Autorul unei opere vaste, Szigligeti Ede a fost și un remarcabil traducător și reductabil teoretician în domeniul artei dramatice. În ciuda împotrivirii vehemente a părinților (i-au interzis și folosirea numelui de familie), s-a orientat spre literatură, cu predilecție spre teatru. A scris circa 180 de opere dramatice. Piesele sale cu iz romantic, purtau amprenta idealurilor luptei pentru independență națională, împotriva asupririi austriece, remarcându-se printr-o puternică notă democratică, satirizând spiritul cazon și atacând nedreptățile suferite de oamenii din popor („Detențiunea lui Rákóczy al II-lea“, „Ostașul dezertor“, „Două pistoale“, „Stăvarul“, etc.).

Szigligeti Ede a dat scenei numeroase piese de rezistență în care critică societatea timpului („Copilul găsit“) sau își arată interesul față de problemele muncitorilor industriali („Greva“). A îmbogățit literatura maghiară și prin traduceri din operele lui Goethe, Shakespeare, Dumas și a publicat numeroase studii teoretice în domeniul dramaturgiei. A murit la 19 ianuarie 1878. Recunoștința orădenilor față de meritele incontestabile ale lui Szigligeti Ede n-a întârziat să se manifeste, dovadă fiind placa comemorativă de pe casa natală a scriitorului din str. Eugen Rozvan nr. 14 din Oradea, dezvelită într-un cadru festiv, chiar în anul morții sale.¹³ Păstrarea memoriei lui Szigligeti Ede a fost, desigur, unul din scopurile societății literare care-i purta numele.

Revenind la întemeierea societății trebuie să remarcăm pe de o parte faptul că, de la bun început s-a hotărât primirea în rândurile membrilor

¹² „A Szigligeti kör alapszabályainak tervezete“ (Proiect de statute al Societății „Szigligeti“), Nagyvárad, 1981, nr. 286, p. 3.

¹³ Borovszky Samu, „Bihar vármegye és Nagyvárad monográfiája“ (Monografia comitatului Bihor și a orașului Oradea), Oradea, 1901, p. 173.

activi și a femeilor cu înclinații literare, pe de altă parte orientarea justă a organizatorilor manifestată prin aceea că, ea n-a fost concepută ca o societate exclusiv literară, ceea ce ar fi afectat serios însă și viabilitatea societății, nefiind încă suficiente forțe literare locale de calitate. Tocmai de aceea s-a hotărât ca societatea să se ocupe și de artele plastice, de exemplu, iar în rândurile membrilor să fie primiți și artiști plastici sau critici de artă. Tot din planurile întemeietorilor mai putem desprinde următoarele: organizarea serilor literare, editarea anuarelor societății, înființarea unor biblioteci publice, organizarea expozițiilor de artă plastică, etc.

După lansarea formularelor de înscriere în societate, la data de 2 octombrie 1892, a avut loc adunarea generală de constituire a Societății „Szigligeti”. În cadrul acestei ședințe au fost desemnate și organele de conducere ale societății.¹⁴ Președinte a fost ales Rádl Ödön, scriitor și avocat cunoscut, cu o cultură clasică vastă și remarcabil orator, discursurile sale fiind publicate deseori nu numai în presa locală. Născut la Lugașul de Jos în 1848, Rádl Ödön a desfășurat o bogată activitate publicistică ca redactor unor ziare din Oradea („Nagyvárad Lapok”, „Tiszavidék”).¹⁵ În articolele sale de critică și de estetică sau în operele sale editate („Egy tél Olaszhonban”, „Michel Berend költeményei”, „Levelek egy német faluból”, „Szomorú történetek”), a manifestat o concepție conservatoare despre literatură și artă, din care cauză, mai târziu, a avut polemici serioase cu scriitorii și publiciștii mai tineri cu o concepție înaintată, în special cu Ady Endre.

Vicepreședintele societății a devenit Sipos Orbán, inspector de învățământ în vremea aceea, iar primsecretar K. Nagy Sándor autorul unor interesante lucrări de istorie. Dintre membrii fondatori ai societății trebuie să remarcăm pe Pálffy Antal, originar din Beiuș și sprijinitor în-sufletit al literaturii, care în data de 15 octombrie 1892, deci imediat după constituire, a și întemeiat o fundație (cu 200 de coroane), exprimându-și dorința ca societatea să-și extindă activitatea și în restul Bihorului.¹⁶ Precizăm aici și faptul că, numărul membrilor activi înscriși până la data ședinței de constituire a societății era de 48 persoane.

Prima acțiune de răsunet organizată de societate, a avut loc la 4 decembrie 1892 în cadrul unei ședințe deschise ținută în sala festivă a Gimnaziului superior premonstratens din Oradea. În program se distinge prezența poetului consacrat Endrödi Sándor și a scriitorului Iványi Ödön, unul dintre premărgătorii literaturii maghiare realiste. Această manifestare culturală a constituit un început îmbucurător, atrăgând un public numeros care a umplut până la refuz sala festivă, anunțând parcă activitatea deosebit de fructuoasă desfășurată în cursul anilor ce au urmat.

Societatea „Szigligeti” a organizat anual trei manifestări de amploare dintre care una, în mod constant, a fost dedicată aniversării zilei de naștere — 18 martie — a scriitorului Szigligeti Ede. Din șirul acestor evenimente culturale merită să fie subliniate cele organizate la 50 de ani de la moartea marelui poet revoluționar Petőfi Sándor (la 25 iunie 1899),

¹⁴ „Nagyvárad” (Oradea Mare), 1892, nr. 271, p. 5.

¹⁵ Borovszky Samu, *op. cit.*, p. 379.

¹⁶ Láng József, *op. cit.*, p. 27.

la 100 de ani de la nașterea reprezentantului clasic al poeziei maghiare, Vörösmarty Mihály (în 1900)¹⁷ sau serbarea jubiliară organizată în cinstea scriitorului Mikszáth Kálmán, reprezentant de seamă al realismului critic (1910)¹⁸. Făcând o statistică privind cele 30 de matinee literare organizate în primii zece ani de existență a societății, constatăm că în programul acestor manifestări figurează nu mai puțin de 70 de autori cu lucrări proprii, mulți dintre ei de mai multe ori. Chiar și simpla trecere în revistă a acestora depășește, în mod firesc, cadrul prezentei lucrări.

Este notabilă intenția conducerii societății de a extinde activitatea și asupra unor localități mai importante din județ în scopul impulsionalării vieții culturale locale. Prima localitate aleasă în acest scop a fost Salonta, locul natal al poetului Arany János. Alegerea se explică pe de o parte prin dorința membrilor societății de a cinsti și în acest fel memoria marelui poet salontan, pe de altă parte, acolo s-au văzut întrunite condițiile favorabile unei acțiuni reușite, „în ciuda unor greutăți sau riscuri inerente oricărui început.”¹⁹ După o pregătire minuțioasă timp de două luni²⁰, această manifestare culturală a avut loc la data de 8 iulie 1895, în sala de gimnastică a Gimnaziului superior din Salonta.

Din partea Societății „Szigligeti” s-au deplasat pentru acest eveniment de la Oradea aproximativ o sută de persoane. În prima parte a zilei a avut loc un matineu literar cu următorul program: 1. Cuvânt de deschidere susținut de Rádl Ödön, președintele societății. 2. Poezii de Endrödi Sándor („Vigyázz”, „Dal”, „Koporsók”, „Égi unalom”, „Tündérek”), recitate de Rácz Mária; 3. Lucrarea lui dr. Várady Zsigmond („A legszebb”), citită de autor; 4. „Despre Arany János”, redactată și prezentată de dr. Kolozsváry Béla.¹² Această ultimă lucrare, tipărită ulterior și în anuarul societății, a evocat multe momente interesante și necunoscute din viața și activitatea marelui poet.

Ca un moment special și deosebit de emoționant din programul zilei se distinge vizita omagială a membrilor Societății „Szigligeti” în camera-memorială „Arany János”, unde relicvele poetului au fost prezentate de custodele acestei colecții muzeale.²² Din mulțimea informațiilor privind desfășurarea întregului program al acestei zile și ecoul neobișnuit stărnit de acest eveniment, notăm două aspecte semnificative, și anume: faptul că cea mai mare sală existentă atunci în localitate și în care a avut loc matineul literar amintit s-a dovedit cu totul neîncăpătoare față de mulțimea publicului interesat, iar ziarele orădene prin scoaterea unor numere speciale, îi informau, cu lux de amănunte, pe cititorii despre toată manifestarea. O altă manifestare similară a fost organizată de societate și la Beiuș, în data de 20 august 1899.²³

¹⁷ *Ibidem*, p. 45.

¹⁸ „Nagyvárad” (Oradea Mare), 1910, nr. 35, p. 7; nr. 46, p. 3.

¹⁹ „A Szigligeti Társaság Nagyszalontán, Előkészületek” (Societatea „Szigligeti” la Salonta, Pregătirile), în „Nagyvárad” (Oradea Mare), 1895, nr. 147, p. 4.

²⁰ „Nagyvárad” (Oradea Mare), 1895, nr. 135, p. 5; nr. 140, p. 6; nr. 153, p. 4; nr. 156, p. 5; nr. 159, p. 5.

²¹ *Ibidem*, Melléklet (Supliment), nr. 160.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, 1899, nr. 153, p. 8; nr. 202, p. 3—5.

În urma acestei activități susținute, numărul membrilor societății, printre care îl găsim și pe marele animator cultural român, Iosif Vulcan sau pe folcloristul At. M. Marienescu,²⁴ cu trecerea anilor prezintă o creștere constantă. Astfel, dacă la sfârșitul anului 1892 societatea avea 6 membri onorifici, 2 membri fondatori, și 70 membri activi, peste zece ani, adică la sfârșitul anului 1901, numărul acestora a crescut astfel: 7 membri onorifici, 24 membri fondatori, 115 membri activi și în plus 233 de membri sprijinitori.²⁵

Considerăm ca demn de amintit faptul că în rândurile membrilor activi ai societății, a fost primit și marele poet și publicist orădean, Ady Endre, în luna septembrie 1900.²⁶ Poeziile sale erau cuprinse în programul unor matinee literare organizate de societate, ca de exemplu la 24 martie 1901²⁷ sau la 19 septembrie 1905, când versurile sale au fost recitate de Dutka Ákos, prieten apropiat.²⁸ Cu toate conflictele existente dintre conducerea mai conservatoare — unele polemici primind o mare publicitate și în presa vremii²⁹ juriul format în cadrul Societății „Szigligeti“ pentru atribuirea premiului fundației Pálffy (200 de coroane) celui mai talentat publicist, care prin activitatea sa a adus reale servicii societății, a fost decernat în unanimitate lui Ady, în februarie 1903.³⁰

Statutul societății prevedea drept obiectiv important stimularea creației literare și științifice originale în orașul nostru. În acest scop periodic au fost organizate concursuri cu premiarea celor mai reușite opere. Din evidențele bugetare ale societății reiese că, până la sfârșitul anului 1901, valoarea acestor premii ajunge la apreciablea sumă de 1 000 de coroane.³¹

Primul concurs de acest gen a fost lansat în luna septembrie 1894, pentru două categorii de opere originale și anume: lucrări din domeniul științelor social-istorice, respectiv lucrări literare în proză. În prima categorie premiul întâi a fost acordat cunoscutului arheolog Cséplő Péter pentru lucrarea sa de arheologie, cu multe referiri la săpăturile efectuate în Bihor,³² iar în cealaltă categorie a fost distinsă nuvela lui Sas Ede.³³

Asemenea concursuri au mai avut loc în 1896 și în 1899, iar în 1901 s-a lansat concursul pentru opere dramatice cu un premiu de 800 de coroane, în cinstea inaugurării clădirii teatrului din Oradea, în edificarea căreia societatea „Szigligeti“ avea un rol important. Menționăm faptul că, organizatorii au prelungit termenul acestui concurs până la 30 octombrie 1902, deoarece din cele 27 de opere înaintate nici una n-a putut fi

²⁴ Viorel Faur, Tóth János, „Consemnări despre manifestările culturale românești în presa maghiară (1868—1906)“ în „Crisia XI“, Oradea, 1981, p. 173.

²⁵ Láng József, *op. cit.*, p. 45.

²⁶ „Szabadság“ (Libertate), 1900, nr. 214, p. 3.

²⁷ „Nagyváradi Napló“ (Cronica orădeană), 1901, nr. 72, p. 3.

²⁸ Hegedüs Nándor, „Ady Endre nagyváradi napjai“ (Zilele petrecute de Ady Endre la Oradea), Budapesta, 1957, p. 446.

²⁹ „Szabadság“ (Libertate), 1900, nr. 75, p. 2—3; 1901, nr. 87, p. 2.

³⁰ „Distingerea lui Ady Endre“, în Nagyváradi Napló“ (Cronica orădeană), 1903, nr. 49, p. 1.

³¹ Láng József, *op. cit.*, p. 44.

³² Cséplő Péter, „A kunhalmok rejtelméi“, în „A Szigligeti Társaság Évkönyve“ (Anuarul Societății „Szigligeti“), 1896, p. 199—228.

³³ Sas Ede, „Romeó ébredése“, *Ibidem*, p. 129—136.

premiată de către juriu, doar dintre ele primindu-și mențiuni, ceea ce denotă o exigență sporită.³⁴

Tot în vederea impulsivării vieții culturale a orașului Oradea, Societatea „Sziligetli“ a desfășurat o importantă activitate editorială. Pe lângă editarea anuarelor proprii societății, a contribuit, prin ajutorul financiar acordat autorităților, și la apariția unor lucrări și studii ca: „Istoria teatrului orădean“, „Istoria tipografiei orădene“, ambele semnate de Naményi Lajos, sau studiul lui At. Marienescu, privitor la originea numelui poporului maghiar și altele. În legătură cu această preocupare a societății notăm, cu recunoștința cuvenită și faptul că, apariția volumului de poezii ady-ene „Încă Odată (Még egyszer), a fost înlesnită de sprijinul material de o sută de coroane acordată poetului, în 1903.³⁵ Societatea „Sziligetli“ și-a adus contribuția sa și la debutul unor scriitori sau poeți tineri din Oradea, ca Dutka Ákos și Antal Sándor, reprezentanții noului val al poeziei maghiare de la începutul secolului (viitorii membri ai societății literare progresiste „A Holnap“ din Oradea) prin ajutorul financiar acordat acestora.³⁶

Un merit incontestabil al Societății „Sziligetli“ a fost și rămâne înființarea unor „biblioteci populare“ publice, ca rod al unor eforturi deloc neglijabile. Acest obiectiv de altfel a fost menționat și în statutul ei de funcționare. Tocmai în acest scop, în cadrul societății a fost creat un „Comitet pentru biblioteci populare“, condus de dr. Adorján Ármin, membrii ei fiind: Sipos Orbán, dr. Várady Zsigmond (prieten apropiat și tovarăși de idei al lui Ady Endre), dr. Berkovits Ferenc și Winkler Lajos, în anul 1896. După un an de pregătiri intense, timp în care au fost răspândite și formulare pentru strângerea donațiilor, la 26 septembrie 1897 a fost deschisă prima bibliotecă populară în cartierul Velența, cu o bază materială de 200 de coroane, acordate de societate.³⁷ Această acțiune de mare importanță a fost urmată de altele, astfel că în anii care au urmat s-au înființat încă trei asemenea biblioteci în diferite cartiere ale orașului, pe lângă biblioteca proprie a societății.³⁸

O contribuție importantă a adus societatea și la construirea teatrului orădean, menținând permanent ideea în atenția opiniei publice și prin intervențiile sale la autoritățile orașului, ea fiind totodată unul dintre principalii organizatori ai festivităților de inaugurare a clădirii teatrului în 1901. Societatea a editat și un Album-omagial în memoria acestui eveniment.

Fiind vorba de activitatea multilaterală a societății, nu trebuie să uităm nici faptul că în lipsa unui organism special, s-a preocupat și de organizarea unor expoziții de artă plastică.³⁹ Un ecou deosebit a avut expoziția de artă plastică deschisă la 24 octombrie 1900,⁴⁰ organizată în

³⁴ Láng József, *op. cit.*, p. 41.

³⁵ *Raportul de activitate pe anul 1903 al prim-secretarului societății „Sziligetli“*, în „Nagyvárad Napló (Cronica orădeană), 1904, nr. 89, p. 3—4.

³⁶ *Ibidem*, nr. 107, p. 5.

³⁷ „Nagyvárad“ (Oradea Mare), 1897, nr. 222, p. 5; nr. 223, p. 3; nr. 225, p. 1—3.

³⁸ Arh. St. Oradea, fond Primăria orașului Oradea, Dosar 818, fila 38—42.

³⁹ „Szabadság“ (Libertate), 1900, nr. 215, p. 2.

⁴⁰ „Nagyvárad“ (Cronica orădeană), 1900, nr. 248, p. 5—6; nr. 249, p. 1—3; nr. 250, p. 1.

sălile Palatului Comercial din Oradea, care s-a soldat cu un succes moral și material deosebit, încasările societății ridicându-se la suma de 615,45 de coroane.⁴¹ Ca un amănunt interesant putem aminti că această expoziție a dat prilejul la primul conflict deschis dintre tânărul publicist Ady Endre și clerul înalt din Oradea.⁴²

Viața internă a societății, desigur n-a fost lipsită de unele conflicte la care am făcut aluzie mai sus. Au existat serioase divergențe între reprezentanții celor două orientări, cea modernă, și respectiv orientarea conservatoare privind literatura și arta. Aceste divergențe de opinii au luat formă conflictuală prima dată în 1900. Prilejul acestei ciocniri l-a constituit celebrul discurs al lui Rádl Ödön, președintele societății, rostit la ședința din 25 martie 1900, în care a atacat în mod vehement noua poezie modernă, secesionistă. Deși trebuie să spunem că, conținutul acestuia nu s-a îndreptat în primul rând împotriva tinerilor poeți și scriitori orădeni, reacția lor, în frunte cu Ady Endre, a fost surprinzător, de vehementă și tăioasă. Replicile lui Ady Endre, Biró Lajos și Nagy Endre, pline de satiră la adresa conservatorilor și personal a lui Rádl Ödön, dar și cu demnitate și conștiință de sine, au apărut în cotidianul „Liber-tatea“ (Szabadság), din 29 martie 1900. Acest eveniment de altfel este socotit drept prima manifestare programatică a noii literaturi maghiare, în Oradea.⁴³ De altfel, alături de noi și noi încercări de reorganizare a societății, prin atragerea tinerilor literați în conducerea acesteia, semnalate mai ales în presa locală⁴⁴, și în sânul conducerii se resimte tot mai mult suflul noii orientări progresiste. O dovadă incontestabilă a acestui proces o constituie editarea de către societate a volumului de poezii al lui Dutka Ákos, „Te cunosc Caesar“ (Ismerlek Caezár), în 1917, care în cea mai mare parte conține poezii antirăzboinice și prevestesc viitoarea revoluție.⁴⁵

În timpul primului război mondial, din motive lesne de înțeles. Societatea „Szigligeti“ din Oradea și-a redus treptat activitatea, fiind re-vitalizată abia în anii perioadei postbelice.

ASPECTS DE L'ACTIVITÉ DE LA SOCIÉTÉ SZIGLIGETI D'ORADEA

(Résumé)

Parmi les nombreuses associations ou sociétés civiles fondées à Oradea pendant la deuxième moitié du 19^e siècle, on conte aussi la Société Littéraire *Szigligeti*.

Après les préliminaires commencés en avril 1891, le 2 octobre 1892 eut lieu l'assemblée générale pour la constitution de la Société. En adoptant son nom, les

⁴¹ *Ibidem*, nr. 267, p. 2—3.

⁴² Hegedüs Nándor, *op. cit.*, p. 117—118.

⁴³ „Az első váradi megmozdulás“ (Prima pornire la Oradea), în „Tavaszc“ (Primăvara), 1920, nr. 4, p. 24.

⁴⁴ „Váradi Hét“ (Săptămâna orădeană), 1918, nr. 45, p. 5.

⁴⁵ Papp János, „Dutka Ákos második pályaszakasza“ (Cea de a doua etapă a activității lui Dutka Ákos), Békéscsaba, 1971, p. 12—16.

fondateurs exprimaient la reconnaissance d'un des plus importants représentants de la littérature classique hongroise — Szigligeti Ede, né à Oradea le 18 mars 1814.

Les principaux objectifs de la Société, consignés dans ses statuts, étaient: l'accroissement du niveau de la vie spirituelle d'Oradea; le culte des personnalités liées à Bihor, par le collectage et la mise en valeur des documents concernant leur vie et activité; la stimulation de l'intérêt envers la création littéraire et artistique; la vulgarisation des connaissances scientifiques etc.

La Société *Szigligeti* organisait chaque année trois manifestations de grande ampleur, dont une dédiée à l'anniversaire de Szigligeti Ede. N'y manquait ni l'hommage aux grands classiques de la littérature hongroise, comme Petöfi, Vörösmarty, Arany J. ou Mikszáth K.

On organisa des concours littéraires aux prix; on a aidé financièrement la publication des œuvres des membres de la société, comme par exemple le volume de poésies *Encore une fois* d'Ady Endre, en 1903.

A cause du manque d'une association spécialisée, la Société *Szigligeti* s'est occupé aussi de l'organisation de certaines expositions d'art.

Un mérite incontestable de la Société *Szigligeti* reste la fondation des *bibliothèques populaires* en différents quartiers de la ville, la première étant ouverte en 1897 dans le quartier Velența.

La Société contribua aussi à la construction du théâtre d'Oradea, inauguré en octobre 1900.

Pendant la première guerre mondiale, l'activité de la Société s'est réduit peu à peu jusqu'à sa dissolution, en 1919. Au milieu des années '20, dans les nouvelles conditions instaurées après l'union de la Transilvanie avec la Roumanie, elle fut revitalisée.